

# Emakume-literatura: zer da eta zertan da

Laura Mintegi

## 1. Aldez aurretiko oharra

Begien aurrean daukazun artikulua hau, sorta baten lehena duzu, zenbaki monografiko honi hasiera ematen diona. Ondorengo artikuluetan emakume-literaturari dagozkion atal zehaztuak agertuko direnez, gure honen helburua ikuspegi orokorragoa ematea da; gaia kokatu, alderdi nagusienak aipatu, eta mahai gainean leudekeen polemikak azaleratu. Kontutan eduki beharko dugu baina, emakume-literaturaren arazoa mendebaldeko literaturetan jaioberria dugula (mendebete eskasa), eta euskal literaturan apenas jorratu den gaia dela.

Zail suertatuko zaigu, beraz, emakumea eta literaturaren gaia euskal literaturaren eremu latz eta laburrera mugatzea. Ez dugu gure literaturan ibildura nahikoa, honela egin ahal izateko. Bestalde, artikulua honen gaia ez dago soilik gure literaturari lotua.

Mendebaldeko literaturetan dagoen egoerari lotuko gatzazkio, eta, ahalik eta gehien, hemengo adibideak aipatuko ditugu. Baina

artikulu honen eremu orokorrari, lehen esan dugunez, emakumea eta literatura gaierekiko joerak, teoriak, metodologiak, eta planteamendu teorikoak aipatzea dagokio.

### 1.1. Izena bera eztabaidagarri

Gaia ukitzean asaldatzen gaituen lehen kontua, izena bera da. Emakumea eta literatura. Ez da, guk dakigunez, liburu, artikulu edo txostenik idatzi, ezta ere hitzaldirik eratu, "Gizona eta Literatura" gaiaz.

Izenak berak marjinazioaren eremuan kokatzen gaitu, ez-ohizkoaren eremuan.

Bestalde, "literatura femeninoa" kontzeptuaren jatorriak berak, garaietan eginiko manipulazioaren berri ematen digu. Simone de Beauvoir-en *Memorias de una joven formal* obrak izan zuen arrakastari esker, argialetxeek, aukera komertziala probetxatuz, emakumeek idatzitako produkzio zabal bati eman zioten irteera, kalitatea ez izan arren erizpide.

Kontzeptuaren arloan sarturik, zeharo eztabaidagarri deritzogu izen honi, baina ez dugu uste eztabidak berak merezi duenik. "Literatura femeninoa" (izenak berak konnotazioak ditu) existitzen den ala ez alde batera utzirik, emakumeek egindako literaturaz (gero eta ugariago eta hobea) mintzatuko gara.

### 1.2. Emakume-literatura badagoenentz

Izenaren kontua alboraturik, aurkezten zaigun arazoa existentsiarena berarena da. Hau da, emakumeek egindako literatura honetan elementu bereizgarri nahikorik ba ote dagoen, aparteko ikerketa justifikatzen duenik. Klasifikazio guztiek arriskua dakarte, eta, bestalde, faltsuak suerta litezke.

Metodo zientifikoak, hala ere, nolabaiteko sailkapen-mota eskatzen du; eta, posible baldin bada herri batean (edo hizkuntza batez) egiten den literatura guztia multzo bakar batean jartzea (euskal literatura, Erdi Aroko literatura), posible genuke, baita, ezaugarri bereziren bat duen kolektibo hartu eta batera ikertzea. Beti ere, beste ezaugarri batzuk daudela ahaztu gabe. Esaterako, produkzio literarioa idazlearen sexuaren arabera iker liteke, baina

baita, eta batez ere, hizkuntzaren arabera, jatorri soziala, habitatomotâ, adina, pentsamoldea, ideologia, eta abar luzea kontutan harturik.

Talde eta multzoak bereiz daitezke, eta batzuk besteekiko erlazioetan jarri. Multzo horien artean, sexuarena edo jeneroarena dugu bat. Ez definitiboena, agian, baina bai bereizgarria.

Emakumeen literaturaren existentzia justifikatzeko orduan, arrazoi sozio-ekonomikoak eta historikoak aipa ditzakegu; eta baita, hasteko, Virginia Woolf-ek kontatu zuen hura, anekdota soil baino gehiagotzat hartu behar dena. XX. mendearen hasierako Ingalaterran, emakumezkoek ez zuten liburutegi publikoetara joaterik. Gaitz egiten zitzaien emakumeei, Woolf-en hitzetan, literaturaren munduan murgiltzea, kultur iturrietatik garrantzitsuenetako ukatu egiten zitzaientean. Ezin uka liteke, gure ustez, historian zehar egondako baldintzapean historikoek izan duten garrantzia.

Emakumeek literaturan (are gehiago beste arteetan edo ekintza publikoetan) egin duten sarrera, berantiarra eta tantakakoa izan da. Ekonomikoki gauzaezak (langilegoarekin batera ekonomia sostengatzen duten arren), sozialki mesprexatuak edo faltsuki goraiatuak<sup>1</sup>, hau da, edozein kasutan alboratuak, eta psikikoki ez-heldutzat hartuak, emakumeek, marjinaziotik abiatuta, arlo publikorako mailadia mailaz maila igo behar izan dute, eta gaur egun ere igoera horretan dihardute.

Baina ez da gure helburua datu konstatagarri horietan gelditzea, baizik, guzti hori kontutan harturik, aurrera ekitea.

## 2. Oinarriak oinarri

Lau dira atal honetan ukituko ditugun puntuak, emakume-literaturaren inguruan eratu diren mitoak argitu nahian.

### 2.1. Eruditoa *versus* femeninoa

Eruditismoa eta kalitatea, alde batetik, eta intimismoa eta mediokritatea, bestetik, sinonimoak ez direna baieztatu behar dugu. Hau da, datu edo gertaera gehiago edukitzeagatik, ez du kalitate

hobea Dostoyesvski-ren nobelak, pasio erromantiko baten kontaketa, ama baten egonezinaz beteriko narrazioak, edota etxeke lau hormen artean hertsirik dagoenaren sentimenduak kontatzen dizkigun nobelak baino. Lehenean gertaera asko egonik, eta bigarren bat ere ez, baremo hori ez dugu kalitatearen neurgarri. Literarioki mintzatuz, kontaketa teknika, adierazpideen aberastunak eta beste elementuek emango dute kalitatea, hau da, "literaturtasuna" definitzen duten elementuak dotoretasunez erabiltzeak.

Abentura-nobela, sentimendu-nobela bezain ona edo hura bezain txarra izan daiteke.

Bestalde, mito zabaldu honi jaramonik eginez gero, emakumeek egindako liburu eruditoak, maskulinoak direla esan beharko genuke. Aurore Dupin (George Sand izenez ezagunagoa), Marguerite Yourcenar, Patricia Highsmith, Simone de Beauvoir eta Celia Amorós, esaterako, idazkera maskulinoaren eredukotzat edukiko genituzke.

Ezabatu beharreko mitoa, beraz, hauxe dugu: introspektioa = mediokritatea, eta eruditismoa = kalitatea. Horiek dira egin behar ez diren berdinketak.

## 2.2. Intimismoa eta sentimenduak

Ezabatu beharreko beste mitoa, hurrengo ekuazioan laburtzen dena dugu: intimismoa = femeninoa.

Egia da, bai, emakumeek egindako obra askotan intimismoa izan dela nagusi; eta horren azalpena ezaguna da. Rol-banaketa ahaztu gabe, gizarteak emakumeari ezarri dion inseguritate sozio-personala dugu, eta, honen ondorioz, nortasun bila aritu beharra. Kolektibo minorizatu edo baztertuek (langilegoa, emakumegoa, etab.) identitate-zantzuak aurkitzeko egiten duten esfortzuan, kanpora ateratzeko unean, literatura aurkitu dute, beste batzuen artean eskuragarri eta merkea (Woolf-ek dioenez, Shakespeare-ren obra denak oso inbertsio ekonomiko laburraz buru zitezkeen).

Baina emakumeek historikoki izan duten idazteko abiapuntuan soilik oinarrituta —etxea eta honen ingurunea, hain zuzen—, beren literatura intimista dela ondorioztatzeari gehiegizko deritzogu. Abiapuntu desberdinetatik aritu diren gizon askok ere literatura psikologista, kostunbrista eta intimista egin eta egiten dute.

Beraz, zera esan genezake: emakume guztiak esperientzia amankomun batzuk izan dituztela, eta garai bateko kasu gehienetan, idazteko abiapuntu antzekoa. Gertaera honek baldintzatu ahal izan ditu beren lanak, baina inola ere ez berdindu, edo estilo alde-tik puntu berberera bideratu.

Bestalde, idazleak oro beren garaiaren seme-alaba dira. XIX. mendea, literaturgintzaren arloan, mende errealista eta autoritarioa izan zen; nobela kostunbristak eman zituen, eta hauek gizonek zein emakumeek idatzi zituzten. XX. mendean, aldiz, aldaketa kualitatiboa ezagutu da. Idazleak barnerantz zuzendu du begirada, eta barruan aurkitu duena azaldu du. Intimista, psikologista eta barnerakoi bihurtu da literatura. Beste arlo guztietan bezala, indibidua da erreferentzi puntua, neurgailua.

Eta ez dugu ahaztu behar, emakumearen sarrera masiboa literatur munduan, hain zuzen ere, XX. mendean jazo dela, idazle gehienak (Joyce, Proust, Faulkner, Woolf...) literatura intimista egiten ari ziren unean. Emakumeek ere honelako obrak idazteari ez deritzogu harrizteko.

### 2.3. Jeneralizazio faltsuak. Izaera eta Egoera

Onartuko bagenu emakume guztiak idazkera antzeko edo bereizgarria dutela, gauza bera onartu beharko genuke idazten duten gizonezko guztien obrez. Eta ez da batere onargarria. Gizonezko jenerikorik ez badago, ez dago emakume jenerikorik. Zerikusirik badute, esaterako, Bilboko alkatesa izanak eta bulegoak orduka garbitzen dituen emakumeak?

Emakume izateak suposatzen duen guztia ez dugu minimizatu nahi, baina beste faktore bat bezala, askoren artean bat bezala bakarrik har dezakegu. Idazteko orduan, hori bezain garrantzitsua, edo gehiago, jasotako hezkuntza dugu, egindako irakurketak, edota lasai ekiteko dituen ahalmen ekonomikoak.

Zeharo interesgarria iruditzen zaigun hau esan zuen Simone de Beauvoir-ek.

Emakumeaz orokorki hitz egitea, gizonezko eternalaz mintzatzea bezain absurdoa da. Ez dago *izaera femenino*-rik, dagoena zera da, *egoera femenino*-a, mendetan zehar zenbait aspektutan berdintsu iraun duen egoera, eta biktimen jitea nolabait baldintzatu duena.

Feminitatea gizonezkoek asmatutako, eta pentsamendu logikora ohiturik ez dauden emakumeek onartutako fikzioa da<sup>2</sup>.

Esaldi honetan erraz nabari daitezkeen bi kategoria ezberdin agertzen dira: *izaera* eta *egoera*. Gauza bat dugu emakumeak nola, zcin egoeratan, egon diren mendeak zehar, eta bestea, oso diferentia, nolakoak diren emakume guztiak. Egoera batek izaera baldintza dezake, baina beti ere puntu bateraino. Eta gainera, egoeraren aldaketak, izaeraren aldaketa ere ekar dezake, eta ekartzen du.

#### 2.4. Eredu sozialak barneratzen direnean

Aurreko puntuan kokatutako hipotesia zabal dezagun: imajina ditzagun garai eta leku berean hasitako idazleak, prestakuntza eta formazio berberaz, giro berdin-berdinean. Bata emakumea eta bestea gizonetzkoa izanik, desberdintasunik nabari liteke? Hipotesia ez da errealia, eta, beraz, espekulazio mailan gabilta; baina badugu datu bat aldaezina: nahiz eta hezkuntzazko berdintasunez mintzatu ahal izan, gizarreak dituen ereduak, emakumeak bere egiten ditu.

Hauxe dugu, hain zuen, idazle batzuen arazoa: emakume sentituz, intelektualki eredu maskulinoak dituzte nahiago. Beauvoir eta Woolf-ek ez zituzten emakumeak gizonak beste kontsideratzen, eta beti azpimarratzen zuten, gehiegitan, idazteko unean eme-kondizioa ahaztu egin behar dela; eta gu ados egon arren, idazle hauek ere, beste askok bezala, identifikazio-arazoak izan zituztela susmatzen dugu.

Arazo berberak azaldu dituzte, publikoki, beste emakume idazle batzuk. Hona hemen Anais Nin-en esaldia:

Emakumeak, bizitzeko nituen ereduak ziren, eta gizonak, pentsatzeko nituenak<sup>3</sup>.

Hari berean, Monserrat Roig-ek ere honelako aitortpena egin zuen inoiz:

Gizon-buruaz eta emakume-gorputzaz idatzi izan dut, aitortzen dut. Badakit jakin hauxe dela eskizofreniarako lehen pausoa. Orain jakinaren gainean nago. Nere gorputza eta nere izpiritua baketzen saiatzen ari naiz<sup>4</sup>.

Eredu-faltari, ziurtasun-, hezkuntza- eta tradizio-faltari gehitzeko, hainbat kasutan identifikazio-arazoak ere agertzen dituzte emakume idazleek (baita publikoki ari diren beste emakumeek ere). Ez ahaztu behin batean Antonio Gala-k aipatzen zuen hura:

Ingurune publikoan barneratzen direnek, ez dute lortzen giroa feminizatzea, baizik eta gizonetzkoen maila berean eta arma berberekin iharduten dute<sup>5</sup>.

Gogorragoa dugu, baina batzuetan erreala, esaldi hark zioena: "Emakumearen arazorik larriena, bere buruarekiko sentitzen duen gorrotoa da".

### 3. Emakumeek diferente idazten ote duten

Simone de Beauvoir-ek esan zuen: "emakumea ez da emakume jaio; egin egiten da"<sup>6</sup>; Charles Baudelaire-k (1821-1867), aldiz, "letretako emakume guztiengan gizon frakasatua dago"<sup>7</sup> idatzi zuen.

Ildo beretik, bi feministak, Jen Green eta Sarah Lefanu-k, zera utzi dute idatzita: "jeneroak ez du idazkera matizatzen; sexuak, aldiz, bai"<sup>8</sup>.

Bi sexuen arteko borrokan, historian zehar, batzuek emakumeen ahalmena ukatu egin dute<sup>9</sup>, eta besteek defendatu. Problema baina, Baudelaire-ren esaldi mingots horretatik abiatuta azal daki-guke: hots, idazten dugun emakumeok ez ote garen ahoz salatzen ditugun portaera diskriminatzaile berberak gure literaturan erreproduzitzen ari. Ymelda Navajo-k honela azaltzen du kontua:

Hiru jarrera-mota diferente dago:

- a) diskurtso maskulinoa imitatu, bere lengoaia, historiak eta sinboloak, eta, honen bidez, itxurazko arrakasta soziala lortu.
- b) ustezko estilo pertsonala sortu, bakarra eta femeninoaren adierazgarri izango dena.
- c) kontzeptu biak bateratu, eta Virginia Woolf-ek "artearen androginia" deitzen zuena lortu<sup>10</sup>.

Celia Amorós-ek, aldiz, bide batak zein besteak ideologia maskulinoa indartzen duela pentsatzen du; honela azaltzen du berak:

Garailea goraiatzeko bi bide daude, a) berak dituen kultura, balore, transzendentzia eta unibertsalitatearen definizioak onartu, eta termino berberetan aplikatu daitezkeen exijitu, edo b) beraren definizioak inpugnatu eta gure diferentzia baloretzat hartu, natura, bizitza, berehalakotasuna eta inmanentziarekin erlazionatzen gaituen hura baloretzat jasoz... baina guzti hau, definizio patriarkalak onartzeko beste modu bat baino ez da. Gehiegikeriaren aurrean, moderazioa; konpetitibitate eta erasoaren aurrean, emozionalitatea eta samurtasuna. Hau da, arek menperatutako gizarte kapitalisten gaizkeria guztien negatiboa<sup>11</sup>.

Puntu honetara heldurik, zera esan dezakegu: batera zein bestera idazten dugula ere, eredu maskulinoak finkatzeko edo imita-

tzeko arriskuan jausi gaitzkeela, beti ere teorikoen ustetan. Hobe dugu, beraz, besterik gabe, emakumeek egiten duten literatur mota aztertu, zerbait bereizgarri nabaritzen den ikusteko, horretarako hitza, esaldia, gaia eta pertsonaiak hartuz aztergai.

### 3.1. Hitza

Literatura hitzez egiten da, eta hitzean datza, hain zuzen, arazo guzti honen gako. Heraklito ("izenak gauzekin erlazonaturik daude") eta Demokrito-ren ("izenak konbentzioak dira, sinboloak") arteko eztabaidan, gaur egungo pentsalari gehienak bigarren honekin datoz bat; eta, lerro berean, Montserrat Roig-en eritzia jaso dezakegu, zeharo erabatekoa den eritzia:

Lehenago hitzak izan ziren, eta gero gauzak agertu ziren. Pentsamendua ez da lengoia baino aurreragokoa<sup>12</sup>.

Idazle guztiak eta herri guztiak mintzatu zaizkigu hitzaren garrantziaz. Elias Canetti-k norbaitek mihia moztuko ziola amestu ohi zuen gauero<sup>13</sup>; hainbat leinutan hitzik ez egiteko zigorra ezartzen zitzairen emakumeei; Aita Sainduak Leonardo Boff-i urtebetez isiltzeko agindua eman zion; eta, azken adibide bezala, emakume galiziarren aldizkari errebindikatzaileak *Festa de palabra silenciada* izena darama.

Felicidad Orquin-ek, beste emakume askok bezalaxe, "mintzatzeko, eta ez mintzatua izateko"<sup>14</sup> garaia heldu dela pentsatzen du, baina Bourdie-k gehiago matizatzen digu esaldia: "Mintzatzea, mintzatua izan beharrean, kontrakulturaren zereginetarikoa bat izan liteke"<sup>15</sup>. Eta segitzen du: "mintzatua izateak zera adierazten du, esateko ezer ez dagoela".

Gogora ditzagun Lewis Carroll-en hitzak, *Ispiluan barrena* liburuan agertuak:

Nik hitz bat erabiltzen dudanean —dio Humpty Dumptyk tonu defentsiboan— hitz horrek nik nahi dudana bera esan nahi du, ez gehiago ez gutxia. Arazoa —esan zuen Aliciak— zera da, hitzei nahi beste esanahi diferente eman diezaiekezu. Arazoa —esan zuen Humpty Dumptyk— hau da, patroia nork izan behar duen. Horixe da dena<sup>16</sup>.

Lehen aipaturiko Green eta Lefanu idazleak, "sortzeko botere materialista"z mintzatzen dira, "izendatzeko botere paternalista"ri kontrajarririk<sup>17</sup>. Hau da, emakume eta objektuak (gauza ukigarri eta oragarriak) erlazonatzen dituzte, alde batetik, eta hitzak eta gizonak (ideiak, elementu abstraktuak), bestetik.



Idea berberaren inguruan, Pilar González Martínez-en esaldia dugu:

Isilunetik bagatoz, zein izan liteke gure hitza? Gure hitzak orain arte esandakoa errepika dezake mimetikoki: diskurtso teologiko-politiko maskulinoa... edo bestela diskurtso bera errepika dezake, adjektibazio-aldaketak sartuz. Autoukapena ere egin dezake, logos maskulinoaz jabetuz, eta orduan, emakumeak desdoblaketaren porrot mingarria aurkitzen du<sup>18</sup>.

Emakumeei hitza kendu zaiena, behin eta berriz errepikatutako leloa dugu, bai emakumeek esanda, baita gizonezkoek ere. Bi kasu gehiago aipa dezagun, orain arteko sorta osatzeko. Marcia Maraini-k, galdera bati, honela erantzun zion:

Idazle guztiak, nobela bat egiten dutenean, zentzuen bidez pasatzen dira. Baina emakumeak bereziki, gauza eta objektuekin kontaktu etengabea daudelako. Eta zergatik? Ba, emakumeek, historikoki ere, ikasketak eta prestakuntza intelektuala edukitzeko aukerarik ez izatean, eta etxean hertsirik gelditzean, beren fantasia eta zentzuak sendo landu dituztelako<sup>19</sup>.

Hurrengo aipua, gizonezko batena dugu, Jean Vandesnesch-ena:

TVn, bileretan, eta kalean, kafetegian edo zelaietan mintzatzen diren gizonek, beti gauza bera esaten dute. Eskubidea adierazten dute. Hau da, funtzio bezala araua ezartzea duen diskurtsoa. Isilik mantentzea, gizonezko batentzat, begirada bere baitara bueltatzea da, gorputzera... eta honek ikaratu egiten du. Gizonezkoek albo batean jarri dituzte gorputza, materia, natura, eta emakumeentzat utzi, emakumeak menpekotasun, iragankortasun eta kontingentearen sinbolo bihurtuz<sup>20</sup>.

Aurreko guztia entzun ondoren, zera ondoriozta dezakegu: hitzaren munduan emakumeak egin duen sarrera, berantiarra eta mugatua izan dela, eta literatura, jakina, hitzez osatzen da, berbez elikatzen. Ez legoke lekuz kanpo, Dario Fo-ren esaldia gogoratzea ("Patroiak mila hitz ezagutzen ditu, eta langileak, aldiz, hirurehun"), eta esaldi hori bera emakumearen kasuari aplikatzea.

Baina korapilatsuena ez da zer-nolako sarrera izan duen emakumeak hitzaren munduan, baizik eta nola moldatzen den mundu horren barruan.

Guztiz interesgarria deritzogu Marina Yaguello-ren liburuari, zera dioenean:

Hitzak ez dira inoiz neutro edo inozenteak. Esan erazi nahi zaiena bera adierazten dute. Zerk egiten du hitz bat peioratibo? Bakar-bakarrik hitzurenaren intenzioak, kontsentsu sozial batean ezarria dagoen intenzioak... Ezin daiteke ahoa zabaldu klase-erreflexioa probokatu gabe. Beste modu batera esanik, mezuaren forma, edukia bezain esanguratsua da<sup>21</sup>.

Aurrerago, eta liburu berean, honela azaltzen du hizkuntzaren garrantzia:

Hizkuntza ez dago soilik komunikazioa errazteko egina; zentsura, biolentzia, mespretxua, gezurra, presioa, eta baita plazerra, gozamina, jolasa, dema edo iraultza ere permititzen ditu. Feminismoaren barnean, hitz-terrorismoa ez da ezezaguna<sup>22</sup>.

### 3.2. Esaldia

Hitza garrantzitsua bada, esaldiaren inportantzia ezin ahantzenezake. Robin Lakoff-ek definitu izan du emakumeek literaturan erabiltzen duten esaldi-mota:

Diskurtso femeninoa ez-zuzena da, errepikatzailea, duda-mudakoa, iluna, gehiegizkoa, diskurtso maskulinoa, zuzena, zehatza eta argia den artean<sup>23</sup>.

Esaldiari dagokiola, erabatekoa da Virginia Woolf-en eritzia:

Esaldia gizonetzakoak asmatu du. Esaldia zabalegia da, astunegia, ponpoxegia<sup>24</sup>.

Eta Dorothy Richardson-ek esan zuenean, berak esaldi-mota diferentea, esaldi femeninoa, asmatu zuela, Virginia Woolf-ek arrazoa eman zion:

Asmatu du, eta asmatu ez badu ere, bere beharrianetarako garatu eta moldatu du: jenero femeninoaren esaldia da. Esaldi zaharrak baino fibra elastikoagoa du, neurrigabe luzatzeko, partikula hauskorrenak airean eramateko, eta forma lainotsuenak biltzeko ahalmena duena. Emakume-esaldia da, emakume-mentalitatea deskribatzeko erabiltzen delako zentzuan<sup>25</sup>.

Emakume-mentalitatearen gaia ere, garrantzi handiko kontua dugu, eta hamaika artikulua eta liburu isur erazi duena, horietariko bat, desgraziatuena seguru asko, Schopenhauer-ena<sup>26</sup>. Baina ez da gure asmoa kontu honen inguruan aritzea. Aipamen soila egingo dugu, Rosa Maria Mateos-ek entrebista batean laburtzen zuena eta askok pentsatzen dutena jaso:

Mundu maskulinoaren logika desberdina da. Gizonezkoei, esaterako, beren buruaz mintzatzea asko kostatzen zaie, hau da, introspekzioa egitea. Emakumei, aldiz, ez zaigu batere kostatzen. Ez naiz zurrumurruez ari, gizonak emakumeak baino marmartiagoak bait dira<sup>27</sup>.

### 3.3. Gaia

Gaiaren kontua eztabaidagarri eta eztabaidatua izan da, emakume-literaturaz ari diren ikasketa guztietan. Topikoetan jausteko

die euskaralogiazko gaietara. Euskaltzain oso izendatzen dute 1950ean. *Gero* liburuaren argitarapen berria prestatzen du, eta ez dira gutxi hizkuntzari buruz argitaratzen dituen lanak.

Une honetan Manuel Lekuonak historilarien bidetik hartzen du, bigarren mailara igaroz estetika-gaietara apeta eta grina. Eta gauza jakina da, Manuel Lekuona artista zela, intuitiboa, ederkerakoa oso berezia zuena. Ikustekoa zatekeen bere ibilbide intelektuala, ederkerari emanik jarraitu izan balu bere langintzan.

### 3. Erakundeen barruan berriro (1956-1975)

Andoaingo urtealdia du hau. Euskal Herriko egoera bere onera etortzen hasia zen neurri batean. Eta susperraldikoan, bi arlotan egingo du lan bereziki Manuel Lekuonak: liturgi arloan eta Euskaltzaindiaren barruan. Idazkari orokorra gertatu zen liturgiako testu berriak euskaratzeko eginkizun garrantzitsuan. Eta bestalde, euskaltzainburu izendatu zuten 1967an. Luzaz ihardun zuen lehenengo eginkizunean; hasi besterik ez, bigarrenean. Bistan da bere zantzua nabariagoa dela lehenengo arloan bigarrenean baino. Eta euskara batuaren arazoan, nahiz eta gaiaren osina sakonegia izan eta menperakaitzegia, hala ere uste osoan zegoen bera, zenbait ikuspegi eta oharkizun gehiegisko baztertu zirela; eta oraindik ere beren indarra dute orduko bere eritziak.

Hirugarren aldi honetan, ikerketa-saioretan, arteari buruzko idazlanak ditu jakingarrienak, nahiz eta beste arloak ere lantzen dituen, batez ere dibulgazio-lanak, hango eta hemengo eskabideei erantzunez paraturikoak: historikoak, etnografikoak, euskarari buruzkoak. Baina Ama Arrazolarekin eginiko txangoek erliebe berezia ematen diote bere arte-lanari. Arlo honetan, bere *Arte-Izti* izeneko saiakera bereiziko genuke. Eta kreazioan, berriz, *Zigor* opera eta *Txuri eta gorri eta kikirriki* umeentzako liburua.

### 4. Berriro Oiartzunen (1975-1987)

Urteotako lanik nagusia, bere *Idaz-lan Guztiak* prestatu eta argitara ematea izan da. Denetik egin du Oiartzunen bere ikaskuntzetan: historia, bertsoaritza, etnografia, euskaralogia, zeto-

Zalantza guztietatik kanpo geratzen zaigun puntua da, testu guzti-guztiak ideologia baten eramale diren neurri berean, sepsia sexual baten eramale ere badirela; hau da, testuak sexuaturik dardela, zama sexuala daramatela, eta lexikoan zein planteamenduan nabari daitekeen kontua dela.

Literatur kritikoak literaturaren kosmogoniaz mintzatzen dira, eta kosmogonia hori ezin aurkez daiteke "inondik ez", baizik "nonbaitetik" aurkezten da. Ideia hori gurera aplikatuz, "neutro"-tik ezin idatz daitekeela esango genuke, "gizonezko" edo "emakume" garen abiapuntutik idazten dugula baizik.

Ideia hau eztabaidagarria bada ere, hainbatek defendatuta agertzen zaigu; horien artean, Yadira Calvo idazle kostarrikarrak:

Lan literarioa feminitate-eredu baten transmisorea da, aurkezten dituen mitotoak, errealitate sozialaren interpretatzaileak diren pertsonaiak ditugu eta<sup>32</sup>.

Beste autore batzuk aldiz, ez datoz aurrekoarekin bat; Simone de Beauvoir lehen ere aipatua, adibidez:

Feminismoak, emakume idazleengan eskema femenino tradizionalak zein haragi-kontingentzia maskulinoaren ohorea bera eskatzen ahalegindu den literatur mota sortu ahal izan du... indar biak elkartzen saiatu da, literatura asexuatu baten bila aritzeko asmoz, literatura kreatzaileagoa, perfektuagoa, autorearen eta testuaren arteko borroka intimo eta askearen fruitu soilaren literatura<sup>33</sup>.

Testu-azterketak egiteko unean, testuari metodologia desberdinak aplika dakizkioke, marxista zein estrukturalista, historizista zein feminista. Gure artean, ez dago batere zabaldurik testu-azterketa feministarako metodologia; baina ingelesez zein frantsesez bibliografia zabala aurki daiteke gaiaz<sup>34</sup>. Zabalkundearen zain egon beharko dugu, metodologia zehatzak ezagutu ondoren, gure idazleen lanei aplikatu ahal izateko.

Bitartean, komenigarria dugu autoreek asmatutako pertsonaia femenino eta maskulinoen garrantziaz ohartzea, eta deskribapenek ahorta ditzaketan datuak baloratzea.

Hala ere, ez dugu uste oso egokia denik Ymelda Navajo-ren eritzia:

Mementuz, emakume batek ere ezin izango du artean (eta literaturan) gizonzkoa izan, karikatura bihurtu gabe<sup>35</sup>.

Puntu honekin amaitzeko, bakarrik gauza bat: emakumeek literaturgintzan egin duten sarreraren ondorio iraulgarriena zera da:

pertsonaia femeninoak sortzeko dituzten lehen eskuko langaiak aiportatzea. Batez ere hori.

#### 4. Konklusio gisa

Hasieratik esan dugunez, ez da gure asmoa ezer definitiborik ezartzea. Zenbat eta gehiago sakondu gaien, gero eta zalantza, edo zehazteko gogo, gehiago agertzen da bidean.

Ezbaiko egoera hau, feminismoaren teoriko handiek ere azaldu dute, Woolf, Beauvoir eta Amorós-ek horien artean. Azken honek zioen bitartean "Ez dut emanzipazioaren bide zuzenetan sinesten, ezta zentzu bakarreko forma bakar baten existentzian ere"<sup>36</sup>, aurreko biek hainbat kontraesan agertzen zuten esandako eta egindakoaren artean. Kontraesan batzuk aipatzearen, hurrengo hauek aipatuko ditugu:

a) Emakume eta gizonezkoen artean teorikoki desberdintasunik ez dagoela esaten zuten, baina aldi berean desberdin sentitzen ziren.

b) Beren burua feministatzat jotzen zuten, baina eredu maskulinoa aukeratu zuten.

d) Egoera materialen muga aipatzen zuten, baina gizonezko askok ere egoera-muga berbera (baliabide ekonomikoen falta) izan dutela aitortzen zuten.

e) Intimismoa mediokritatearen sinonimoa ez dela zioten, baina emozioak azaltzeko orduan autokontrola aplikatzen zuten.

Kontraesan guzti hauetatik sortzen da dialektika, gizartearen sinesmenetatik, eta teoria feminista gehienetatik ere, urrun dagoena.

Konklusio bakarra aurkeztu behar bagenu, ia hasieran agertutako *iza*-era eta *ego*-eraren kontua aipatuko genuke berriro hemen.

Mendeetan zehar jasandako *ego*-era batek, kolektibo zabal baten *iza*-era baldintzatu du. Konsustantziala baino, edukazionala da eme-kondizioa, hezkuntzaren fruitu. Ez dugu sinesten sexu-diferentzia dagoenik, baina desberdintasunak egon daudena onartu behar dugu. Eta desberdintasun hauek, idiosinkrasian oinarritu

ordez, sozialki egin den *bitza*-rekiko erabilpen desberdina kontutan harturik esplikatzan ditugu.

Eta amaitzeko, poema bat ekarri nahi dugu orri hauetara:

Gela hau, bai zaidala familiarra.  
 Hemen, atcaren ondoan, sofa bat zegoen,  
 eta beraren aurrean, ohe turkoa;  
 alboan, apala lorontzi hori bigaz.  
 Eskuinaldean, ez; parcan, ispiludun armairua.  
 Erdialdean, idazten ohi zuen mahaia,  
 eta mihimenezko hiru aulki handi.  
 Leihoaren ondoan, hainbestetan  
 elkar maitatu genueneko ohea zegoen.  
 Objektu gaixo hauek, oraindik  
 nonbait egongo dira.  
 Leihoaren ondoan ohea zegoen;  
 arratseko eguzkiak estaltzen zuen.

Kontrakoa ematen badu ere, poema hau ez da emakume batek idatzia, gizonezko batek baino: Konstantinos Kavafis-ek.

L.M.

- 
- 1 Ikus IRASTORZA, T.: "Emakumea eta literatura I", in: *Ttu-ttua literatur aldizkaria*, 0.2 zk., 1984eko udazkena.
  - 2 BEAUVOIR, S. de: *El segundo sexo*, Edhasa, Barcelona, 1986.
  - 3 NIN, Anais: *Diarios* (6 lib.), Bruguera, Barcelona.
  - 4 ROIG, Monserrat: *Tiempo de mujer*, Plaza y Janes. Barcelona.
  - 5 GALA, A.: *El País semanal*, 374. zk. (1984.06.10).
  - 6 Op. cit.
  - 7 Ik. *Litoral femenino. Literatura escrita por mujeres en la España contemporánea*.
  - 8 GREEN, Jean eta LEFANU, Sarah: "El deseo de ser mujer", in: *El País*, 1986.11.27.
  - 9 SCHOPENHAUER: *El amor, las mujeres y la muerte*, Edaf Bolsillo, Madrid, 1979, 63-78 orrialdeak batez ere. Bertan Lord Byron-en emakumeekiko eritzia ere azaltzen da. Interesgarriak, halaber, Sir Egerton Brydges-en eritziak, baina aipu guztiak ugariegiak dira hemen ager ditzagun.
  - 10 NAVAJO, Ymelda: *Doce relatos de mujeres*, Alianza Editorial, Madrid, 1983.

- 11 AMOROS, Celia: "Masculino, Femenino", in: *El Viejo Topo* (10 Extra), Barcelona, 1976.
- 12 Bilbon emandako hitzaldia. 1985.
- 13 CANETTI, Elías: *La lengua absuelta* biografiako lehen liburua.
- 14 ORQUIN, Felicidad: "Roles femeninos, roles masculinos" in: *Lan-gaiak* 6, Ipes Navarra (1984eko abuztua).
- 15 Ik. TRABA, Marta: "Hipótesis sobre una escritura diferente", in: *Qui-mera*, 13. zk. (1981eko azaroa).
- 16 CARROLL, Lewis: *A través del espejo*.
- 17 Ikus 8. oharra.
- 18 GONZALEZ MARTINEZ, Pilar: *Los Cuadernos del Norte*, III. urtea, 16. zk. (1982ko azaroa-abendua).
- 19 MARAINI, Marcia, in: *Diario* 16, 1986.02.16.
- 20 VANDESNESECH, Jean: "Los hombres sin palabra", in: *El Viejo Topo* (10 Extra), Barcelona, 1976.
- 21 YAGUELLO, Marina: *Les mots et les femmes*, Payot, Paris, 1987.
- 22 Ibidem.
- 23 LAKOFF, Robin, in: "Las mujeres que escriben, lo femenino y el modelo imposible", *Lan-gaiak* 6 (1984eko abuztua).
- 24 WOOLF, Virginia: *Las mujeres y la narrativa*, Lumen, Barcelona, 1979.
- 25 Ibidem.
- 26 Ikus 9. oharra.
- 27 MATEOS, Rosa María, in: *El Viejo Topo* (10 Extra), Barcelona, 1976.
- 28 YONG, Erica: "Miedo a volar", apud: PESSARRODONA, Marta: "Las mujeres, la literatura y el sexo", in: *Vindicación Feminista*, 28. zk. (1979ko uztaila), 84-90 or.
- 29 LESSING, Doris: *El cuaderno dorado*.
- 30 FRENCH, Marilyn: *Mujeres* nobela, lau emakumeren gorabeherez ari dena.
- 31 Lou Andreas Salome, *El erotismo* liburuaren barnean, "El ser humano como mujer" artikulua. Aipamena Teresa Vallejok egiten zuen "Los hombres como dioses" artikuluan, *El País*, 1984.05.06.
- 32 CÁLVO, Yadira: "Literatura, mujer y sexismo", in: *Egin*, 1986.03.04.
- 33 NAVAJO, Ymelda: *Doce relatos de mujeres*, Alianza Editorial, Madrid, 1983.
- 34 Gaiari buruzko bibliografia oso zabala da; batzuk aipatzearren, bihoaz hurrengoak:  
JONES, Margaret E.W.: "Las novelistas españolas contemporáneas ante la crítica", in: *Letras Femeninas. Asociación de Literatura Femenina Hispánica*, University of Pittsburgh, 1983.

GINSBERG, Elaine: *The female initiation theme in american fiction*, West Virginia University.

CHOWN, Linda E.: "American critics and Spanish women novelist, 1942-1980", in: *Journal of Women in Culture and Society*, University of Chicago, 1983.

SHOWALTER, Elaine: "Feminist criticism in the wilderness", in: *Sexual Differences in writing*.

STIMPSON, Catharine: "Theories of feminist criticism", in: *Feminist Literary Criticism*, Lexington, 1975.

STIMPSON, Catharine: *Feminism and feminist criticism*, 1983ko uda.

STIMPSON, Catharine: "On feminist criticism, in: *What is criticism*, Hernando Paul Editions.

ELKAR-LANEAN: *Feminist reading: colectivity as method*, Yale French Studies.

JONES, Ann Rosalind: "Writing the body: toward an understanding on *l'écriture féminine*", in: *Feminist Studies*, 1981eko uda.

ELKAR-LANEAN: "Les femmes et la création", in: *Penelope, pour l'histoire des femmes*, 3. zk. (Paris, 1980ko udazkena).

35 Ikus 33. oharra.

---

### LA LITERATURA FEMENINA: QUE ES, Y CUAL SU SITUACION ACTUAL

### LA LITTERATURE FEMININE: QU'EST CE QUE C'EST, ET QUELLE EST SA SITUATION DE NOS JOURS.

*La autora del trabajo trata, inicialmente, de definir los términos más adecuados del tema a estudiar: la designación de "Literatura femenina", el debate sobre su existencia real. A partir de estas primeras precisiones, analiza los fundamentos en que puede apoyarse una literatura que merezca el calificativo de femenino, y subraya la necesidad de superar algunos juicios previos que dificultan la comprensión de los contenidos y metas de la creatividad literaria femenina. La erudición ha sido contrapuesta arbitrariamente a las formas literarias femeninas; ha habido una ecuación inadmisibles de feminidad e intimismo, de situaciones históricas variadas de la mujer y condición femenina universal, y, por fin, la propia interiorización femenina de modelos sociales masculinos puede dificultar sustancialmente la intersección y realización de la literatura femenina.*

*Descendiendo al análisis textual de la producción literaria femenina, la autora se pregunta sobre posibles peculiaridades del discurso literario de la mujer escritora: se ofrecen unos breves apuntes acerca de la elección femenina de la palabra y la frase, los temas y los personajes literarios.*



*En el estudio de las cuestiones teóricas planteadas acerca de la literatura femenina, la analista encuentra dudas crecientes para poder establecer conclusiones definitivas en torno de la naturaleza de la literatura femenina, ya que las contradicciones de propósitos y realidad, enunciados teóricos y realizaciones prácticas es constatable en la historia de la reivindicación de dicha producción. No obstante, se hace necesario continuar en el esfuerzo de definición y creación de los valores literarios de la mujer.*

---

L'auteur de ce travail veut tout d'abord définir quels sont les termes les plus appropriés au sujet d'étude: la désignation de "Littérature féminine", le débat sur son existence réelle. A partir de ces précisions préliminaires, l'auteur analyse les fondements sur lesquels peut s'appuyer une littérature qui puisse être qualifiée de féminine, et souligne le besoin de surmonter certains jugements préalables qui rendent difficile la compréhension des contenus et des objectifs de la créativité littéraire féminine. L'érudition a été arbitrairement opposée aux formes littéraires féminines; nous avons assisté à une équation inadmissible de féminité et d'intimisme, des diverses situations historiques de la femme et de la condition féminine universelle, et finalement au fait que la propre intériorisation féminine des modèles sociaux masculins peut rendre substantiellement difficile l'intellection et la réalisation de la littérature féminine.

Lorsque l'auteur aborde l'analyse textuelle de la production littéraire féminine, elle se questionne sur les particularités possibles du discours littéraire de la femme écrivain, et puis elle présente quelques observations sur le choix féminin de la parole, la phrase, les sujets, et les personnages littéraires.

Dans l'étude des questions théoriques qui se posent au sujet de la littérature féminine, l'auteur trouve des grandes difficultés pour pouvoir établir des conclusions définitives en ce qui concerne la nature de la littérature féminine, étant donné que les contradictions entre les objectifs et la réalité, les énoncés théoriques et les réalisations pratiques sont évidentes dans l'histoire de la revendication de cette production. Cependant il est nécessaire de continuer dans l'effort de définition et de création des valeurs littéraires de la femme.